

WRR

WETENSCHAPPELIJKE RAAD VOOR HET REGERINGSBELEID

MEMO AAN DE PROGRAMMACOMMISSIES

THEMA'S VOOR DE
VOLGENDE KABINETSPERIODE

COLOFON

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid werd in voorlopige vorm ingesteld in 1972. Bij wet van 30 juni 1976 (Stb. 413) is de positie van de raad defintief geregeld. De huidige zittingsperiode loopt tot 31 december 2017. Ingevolge de wet heeft de raad tot taak ten behoeve van het regeringsbeleid wetenschappelijke informatie te verschaffen over ontwikkelingen die op langere termijn de samenleving kunnen beïnvloeden. De raad wordt geacht daarbij tijdig te wijzen op tegenstrijdigheden en te verwachten knelpunten en zich te richten op het formuleren van probleemstellingen ten aanzien van de grote beleidsvraagstukken, alsmede op het aangeven van beleidsalternatieven. Volgens de wet stelt de WRR zijn eigen werkprogramma vast, na overleg met de minister-president die hiertoe de Raad van Ministers hoort.

De samenstelling van de raad is:

Prof. dr. A.W.A. Boot
Prof. dr. mr. M.A.P. Bovens
Prof. dr. G.B.M. Engbersen
Prof. mr. dr. E.M.H. Hirsch Ballin
Prof. dr. J.A. Knottnerus (voorzitter)
Prof. dr. M. de Visser
Prof. dr. C.G. de Vries (adviserend raadslid)
Prof. dr. ir. M.P.C. Weijnen
Secretaris: dr. F.W.A. Brom

Vorbereidend werk:

Dr. F.W.A. Brom
Mr. drs. J.R. de Hoog
Drs. A. van Riel
J.A.J. Sekreve MA

Alle genoemde publicaties zijn volledig te downloaden via www.wrr.nl

MEMO AAN DE PROGRAMMACOMMISSIES

THEMA'S VOOR DE VOLGENDE KABINETSPERIODE

INHOUD

Inleiding	5
1 Veerkrachtige economie	7
1.1 Verbreding van de doelen en indicatoren van economisch beleid	7
1.2 Herbezinning op het Nederlandse verdienmodel	8
1.3 Het publieke belang van de financiële sector	10
1.4 Streven naar inclusieve groei	11
2 Brede Innovatie	13
2.1 Meer diversiteit in kennisbeleid	13
2.2 Verankering van het klimaatbeleid	14
2.3 Naar een voedselbeleid	15
3 Sociale samenhang	17
3.1 Gescheiden werelden	17
3.2 Europese arbeidsmigratie in betere banen	18
3.3 Van opvang naar integratie van asielmigranten	19
4 Navigeren in een veranderende wereld	21
4.1 Variëren binnen de Europese Unie	21
4.2 Naar een nieuwe veiligheidsstrategie	22
4.3 Cyberspace als nieuw domein in de internationale orde	23
5 Waardegedreven publieke sector	25
5.1 Publieke belangen centraal	25
5.2 Burgers in beeld	26
5.3 Verankering van publieke belangen in de semipublieke sector	27
5.4 Zorgvuldige omgang met data	28

Onvoorziene gebeurtenissen daargelaten gaat Nederland op 15 maart 2017 naar de stembus. Het op basis van de verkiezingsuitslag te vormen kabinet zal voor grote en belangrijke vraagstukken komen te staan op het gebied van arbeid, economische ontwikkeling, de financiële sector, welzijn en sociale cohesie, internationale verhoudingen, en de relatie tussen burgers en overheid.

Met het oog hierop heeft de WRR de inzichten uit zijn recente publicaties die relevant zijn voor het regeringsbeleid voor de komende jaren, geresumeerd. Dat past bij zijn taak om onafhankelijk wetenschappelijk te adviseren, over langetermijnvraagstukken die van groot belang zijn voor de samenleving. Het komt er op aan die vraagstukken juist nu, in het kader van de voorbereiding van de verkiezingsprogramma's die richting zullen geven aan een nieuwe regeerperiode, te midden van alle dagelijkse hectiek in beeld te brengen en met het oog op de toekomst aan te vatten.

De thema's waarvoor de raad in deze publicatie uw aandacht vraagt zijn: Veerkrachtige economie, Brede innovatie, Sociale samenhang, Navigeren in een veranderende wereld en Waardegedreven publieke sector.

Het voorliggende document is geen uitputtende agenda maar een beknopt overzicht van inzichten en handreikingen op grond van door de WRR behandelde onderwerpen en verrichte analyses. Daarbij wordt telkens verwezen naar de originele WRR-publicaties waarop deze inzichten en handreikingen zijn gebaseerd. De handreikingen zijn geen concrete beleidsrecepten of ontwerpmaatregelen, maar omvatten richtingen waarin het beleid zich naar het oordeel van de WRR zou moeten ontwikkelen dan wel beleidskeuzes waarvoor de politiek staat.

Het lopende werkprogramma van de raad (www.wrr.nl/taak/werkprogramma) omvat diverse projecten die nog onvoldoende gevorderd zijn om in deze publicatie te kunnen worden meegenomen. Zodra ook deze projecten tot conclusies en aanbevelingen hebben geleid, zal de WRR u daarvan in kennis stellen.

Prof. dr. André Knottnerus
Voorzitter

Dr. Frans Brom
Secretaris/Directeur

1 VEERKRACHTIGE ECONOMIE

Nederland heeft een periode van meer dan een halve eeuw van gestage economische groei achter zich. Het is niet vanzelfsprekend dat die situatie aanhoudt. Een krimpende beroepsbevolking, een verschuiving van economische activiteit naar andere delen van de wereld en een terugvallende groei in de eurozone zijn hiervoor belangrijke redenen. Dat is geen reden om pessimistisch te zijn: nieuwe afzetmarkten en technologische ontwikkelingen bieden allerlei kansen. Wel komen door deze veranderingen gevestigde posities permanent onder druk te staan. Het is lastig te voorspellen waar de economische groei vandaan zal komen en waarop Nederland moet inzetten. Een veerkrachtige economie die kan reageren op snel veranderende omstandigheden zal op deze onzekerheden het antwoord moeten zijn.

1.1 Verbreding van de doelen en indicatoren van economisch beleid

Ontwikkeling

- Binnen het economisch beleid worden discussies over welvaart snel beperkt tot inkomen, uitgaven en productie. Zowel de dominantie van het bruto binnenlands product (bbp) als indicator, als de voor de doorrekening van beleid gebruikte modellen dragen bij aan deze versmalling. Dit ontnemt het zicht op bredere doelen van economisch beleid, zoals stabiliteit, welzijn en duurzaamheid. Ook laat deze benadering onbeprijste activiteiten en belangrijke vormen van kapitaalvorming als bronnen voor latere groei buiten beschouwing.
- Het bbp geeft bovendien niet langer een omvattend en onomstreden beeld van de productie en van de daarvan afgeleide productiviteit. Grote delen van de dienstensector, zoals de gezondheidszorg, het onderwijs en de financiële dienstverlening komen niet meer goed in beeld. De huidige bbp-statistieken zijn ontworpen in een tijd waarin de economie nog werd gedomineerd door goederen in plaats van diensten. Dit maakt het moeilijk om met de bestaande statistiek nieuwe economische activiteiten goed te meten.
- Het gebruik van modellen voor de planning en beoordeling van economisch beleid zet aan tot consistent denken en een weloverwogen inzet van schaarse middelen. Een dergelijke modelmatige doorrekening kan de discussie echter ook versmallen. Dit wordt mede veroorzaakt door keuzes in de modellen en de rol die theorievorming daarin speelt. De geconstateerde versmalling wordt echter vooral veroorzaakt door de wijze waarop de uitkomsten van modellen worden vertaald in beleid.

Agenda

- Succesvol economisch beleid vraagt om een brede benadering waarbij doelen op het gebied van groei, economische stabiliteit, financiering van de economie en duurzaamheid evenwichtig worden meegewogen.

- Daartoe dienen ook de gebruikte indicatoren voor welvaart te worden verbreed. Hiervoor kan worden aangesloten bij nationale en internationale initiatieven om te komen tot een breder welvaartsbegrip, zoals ook wordt bepleit in het rapport van de parlementaire commissie-Grashoff. Bij het gebruik van samengestelde reeksen is van belang dat de weging van achterliggende indicatoren transparant is en het effect van aanpassingen direct zichtbaar gemaakt kan worden.
- Herinvoering (in een verbrede vorm) van de kapitaalrekening valt te overwegen. Investeren in bijvoorbeeld infrastructuur, onderwijs en duurzaamheid zijn nu onvoldoende zichtbaar. Door het samenstellen van een balans met de waarde van nationale voorraden ontstaat zicht op de noodzakelijke investeringen voor groei op de langere termijn en is het mogelijk om een betere afweging te maken tussen de korte en de lange termijn.
- Het bbp blijft een belangrijk instrument. Het is daarom van belang om dat instrument relevant te houden voor het meten van de economie. Internationaal is daarover een discussie gaande, zoals bijvoorbeeld in het recent door de Britse overheid uitgebrachte Bean Report¹. Het is wezenlijk dat deze discussie doorwerking krijgt in de manier waarop in Nederland het bbp gemeten wordt.

Gebaseerd op:

[Publieke zaken in de marktsamenleving](#)

WRR-rapport 87, Amsterdam University Press, 2012

[Naar een lerende economie: Investeren in het verdienvermogen van Nederland](#)

WRR-rapport 90, Amsterdam University Press, 2013

1.2 Herbezinning op het Nederlandse verdienmodel

Ontwikkeling

- Het karakter van de wereldhandel verandert. Bedrijven en landen zijn schakels in mondiale ketens. Producten worden niet langer op één plaats gemaakt en verpakt, maar worden geproduceerd door grensoverschrijdende ketens waarin bedrijven in verschillende landen een deel van de productie voor hun rekening nemen. Het geld wordt meestal vooral verdiend aan het begin (bedenken en ontwerp) en aan het einde (verkoop en aftersales) van deze ketens. Het economisch beleid in veel landen is om deze reden dan ook gericht op het bereiken van een positieverbetering binnen deze mondiale ketens.
- Deze globalisering van de productie, de daarmee samenhangende toegenomen verplaatsbaarheid van economische activiteit en de onvoorspelbaarheid van technologische ontwikkelingen, vraagt van alle open economieën – ook van Nederland – een herbezinning op het verdienmodel.

1 Ch. Bean, Independent Review of UK Economic Statistics, HM Treasury, Maart 2016

- Hierbij moet in het oog worden gehouden dat het directe belang van de handel, hoe belangrijk ook voor onze economie, in beleidsdebatten vaak wordt overschat. De waarde van onze bruto export beslaat ruim 70 procent van het bbp, maar daar zit veel wederuitvoer in. De in Nederland toegevoegde waarde van de export bedraagt rond een derde van het bbp. Het grootste deel van ons inkomen wordt dus in Nederland verdiend.
- De export vormde in de laatste decennia verreweg de sterkste bron van economische groei. De ontwikkeling in de binnenlandse vraag is in vergelijking hiermee achtergebleven. Tegelijkertijd is er binnen de eurozone sinds de eeuwwisseling sprake van een trendmatige daling van de economische groei (ook als de cijfers voor de crisisjaren 2002-2003 en 2008 buiten beschouwing worden gelaten). De groei is in Nederland sinds 2008 niet hoger dan het gemiddelde en blijft achter bij die in Duitsland.

Agenda

- Het bestendigen van de Nederlandse welvaart vraagt om een proactief economisch beleid waarbij niet alleen wordt ingespeeld op onze traditionele comparatieve voordelen – zoals onze ligging en bestaande vormen van specialisatie – maar waarbij ook actief wordt vormgegeven aan nieuwe strategische voordelen op het gebied van kennis, educatie en innovatieve netwerken. Dit pleit voor een herbezinning op onze terughoudendheid ten aanzien van activerend economisch beleid. Meerdere landen laten zien dat overheden op dit gebied meer kunnen dan we in Nederland dikwijls veronderstellen.
- Het investeren in kennisnetwerken en de daarvoor noodzakelijke instituties heeft bovendien het voordeel dat deze een aantrekkingskracht hebben die niet eenvoudig te repliceren valt. In een context van gemakkelijker verplaatsbare economische activiteit helpen deze investeringen om het groeipotentieel op de lange termijn te borgen.
- Beleid dient zich te richten op die delen van de waardeketen die voor toekomstige groei cruciaal zijn. Dit betekent zowel meer aandacht voor die activiteiten in de internationale handelsketens die een grote toegevoegde waarde hebben – zoals R&D en marketing – als een herbezinning op de rol van de binnenlandse vraag.
- Dit vergt ook nieuwe statistieken, die niet alleen zicht geven op productie- en exportvolumes, maar ook op de verdeling van toegevoegde waarde in internationale waardeketens en de positie van Nederland in die ketens.

Gebaseerd op:

[Naar een lerende economie: Investeren in het verdienvermogen van Nederland](#)

WRR-rapport 90, Amsterdam University Press, 2013

1.3 Het publieke belang van de financiële sector

Ontwikkeling

- Financiële dienstverlening is essentieel voor economische groei, maar er kan ook te veel van zijn. In de laatste vijftig jaar is binnen de OECD-landen de kredietverlening aan huishoudens en bedrijven driemaal zo hard gegroeid als de economische activiteit. Bij dit tempo leidt een verdere toename van schulden tot druk op de welvaartsgroei, een toename van de ongelijkheid en vergrote stabiliteitsrisico's.
- Met name vanaf de jaren tachtig heeft de financiële sector door technologische verandering, deregulering en globalisering een revolutie ondergaan. In het bankwezen is sprake is geweest van toenemende concentratie en schaalvergroting. Daarnaast verdwenen schotten tussen verschillende financiële stromen, werden financiële stromen internationaler en nam de complexiteit van de producten die worden aangeboden, toe. Op al deze gebieden is de ontwikkeling in Nederland verhoudingsgewijs sterk geweest.
- De omvang van de hoeveelheid schulden – in het bijzonder hypotheek – en het gebruik van financiële indicatoren in andere maatschappelijke domeinen (zoals bij de pensioenen en in de semipublieke sector), hebben ertoe geleid dat de maatschappij afhankelijker is geworden van de financiële sector, en gevoeliger voor signalen op financiële markten.
- Een essentieel inzicht is dat daarbij bovendien sprake is van een structurele terugkeer van instabiliteit. Het nagenoeg ontbreken van financiële crises in de wereldeconomie van de jaren vijftig tot aan de jaren tachtig was een uitzonderlijke situatie. Sindsdien is sprake van een hogere frequentie van crises zoals die ook daarvoor gewoon was.

Agenda

- De financiële sector en de samenleving zijn sterk met elkaar verweven. De omvang en de invloed van de financiële sector zijn mede het gevolg van keuzes in de samenleving en de politiek. Verstandig financieel beleid richt zich niet alleen op de financiële sector, maar begint met een strategie die zich richt op het verkleinen van de afhankelijkheid daarvan. Dit kan bijvoorbeeld door het stoppen met het fiscaal stimuleren van schulden, het bevorderen van de aanwending van eigen vermogen, voorzichtigheid bij het invoegen van marktsignalen in wet- en regelgeving, en het doorvoeren van aanpassingen in het pensioenstelsel die zich richten op de langere termijn. Ook kan de positie van de samenleving versterkt worden door het verplicht aanbieden van standaardproducten, krachtenbundeling aan de zijde van consumenten en het versterken van expertise bij semipublieke instellingen.
- Het beleid gericht op de financiële sector dient het publieke belang centraal te stellen. Dit betekent dat het beleid zich niet in de eerste plaats richt op de belangen van de sec-

tor, maar op een gezonde en stabiele financiering van de economie. Dit vraagt, naast de bovengenoemde maatregelen, om hogere (ongewogen) eigenvermogensbuffers die in verhouding staan tot de risico's. Het betekent ook dat risico's voor de stabiliteit van het systeem als geheel moeten worden gereduceerd. Door de relatieve omvang van de financiële instellingen en de mate van concentratie zijn deze risico's in Nederland sterk aanwezig. Terugdringing daarvan kan bereikt worden door het vergroten van diversiteit en competitie in het bankenlandschap en het faciliteren van directe financiering. Differentiatie in de regels voor markttoegang kan daarbij helpen.

- De politieke dimensie van beleid gericht op de financiële sector, dient te worden onderkend. Dit vraagt om een expliciete periodieke betrokkenheid en een vergrote eigen expertise vanuit het parlement.
- Het publieke belang als uitgangspunt van beleid is ook van invloed op het niveau van de besluitvorming. Daar waar Europese afstemming steeds wenselijk en op het gebied van toezicht en markttoegang zelfs noodzakelijk is, kan er geen taboe rusten op de benutting van de nationale beleidsruimte.

Gebaseerd op:

Lopend project [Samenleving en Financiële Sector in evenwicht](#)

1.4 Streven naar inclusieve groei

Ontwikkeling

- Het antwoord op de vraag of in Nederland de groei van de laatste decennia inclusief is geweest, hangt mede af van de wijze waarop de economische ongelijkheid wordt gemeten. De Gini-coëfficiënt van de inkomensverdeling die daartoe veelal gebruikt wordt, is vanaf 1990 niet toegenomen. De loonverschillen zijn echter wel groter geworden. Die feiten samen betekenen dat de verzorgingsstaat steeds meer moet herverdelen om de inkomensongelijkheid op het huidige niveau te houden. Bij een beperkte economische groei zijn er grenzen aan die benadering.
- De vermogensongelijkheid is, zoals bijna overal, groter dan de inkomensongelijkheid, ook (maar minder) indien de pensioenen daarin worden meegenomen. Zorgelijk voor de weerbaarheid van burgers is dat de minst vermogenden en de middengroepen per saldo schulden of weinig vermogen hebben. Zij hebben dus weinig buffers om tegenslagen op te vangen. Dat is niet alleen een verdelingsvraagstuk, dit leidt ook tot een vergrote volatilititeit van de economie.

- Robotisering en digitalisering kunnen het werk en leven aangenamer maken en de productiviteit verhogen, maar kunnen ook de inkomens- en vermogensverschillen doen toenemen. De druk op de inkomensverdeling en de middenklasse heeft overigens niet alleen een technologische achtergrond. Het binnen het bereik van de wereldmarkt gekomen explosief gestegen aanbod van goedkope arbeid in met name China en India speelt daarin een complementaire rol.
- Er zijn aanwijzingen dat een sterke inkomensongelijkheid gepaard gaat met negatieve effecten op een groot aantal gebieden. Deze variëren van gezondheid en sociale mobiliteit tot politieke participatie en vertrouwen. Ook zijn er aanwijzingen dat grote inkomensongelijkheid een rem kan betekenen op economische groei.

Agenda

- Er is meer onderzoek nodig naar de ontwikkeling van vermogens in Nederland en het effect van de vermogensverdeling op de economie, met speciale aandacht voor de beperkte vermogensopbouw aan de onderkant en in het midden van de samenleving.
- Wie pleit voor minder economische ongelijkheid, stelt vaak redistributieve beleidsmaatregelen voor, zoals minder belasting op arbeid en meer op vermogen. De afweging daarvan is van belang in de discussie over de vereenvoudiging van het belastingstelsel. De afweging daarvan is van belang voor de discussie over de vereenvoudiging van het belastingstelsel. Daarnaast kan ook gedacht worden aan predistributie. Dit is het streven naar vermindering van de (toenemende) loonverschillen op de arbeidsmarkt, in plaats van het achteraf ‘repareren’ van economische ongelijkheid via de fiscaliteit en sociale zekerheid.
- Om iedereen economisch mee te kunnen laten profiteren van nieuwe technologie is het zaak om het effect daarvan op ongelijkheid goed in het oog te houden en waar nodig politiek te agenderen.

Gebaseerd op:

[Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid](#)

M. Kremer, M.A.P. Bovens, E.K. Schrijvers & R.C.P.M. Went (red.)

WRR-verkenning 28, Amsterdam University Press, 2013

[De robot de baas: De toekomst van werk in het tweede machinetijdperk](#)

R.C.P.M. Went, M. Kremer & J.A. Knottnerus (red.)

WRR-verkenning 31, Amsterdam University Press, 2015

Lopend project **[Samenleving en Financiële Sector in Evenwicht](#)**

2 BREDE INNOVATIE

Zowel voor het Nederlandse verdienmodel als voor maatschappelijke uitdagingen op het gebied van klimaat, biodiversiteit, water en voedsel is het onderhouden van de fysieke en kennisinfrastructuur essentieel. Economische activiteit kan door internationale en technologische ontwikkelingen gemakkelijker worden verplaatst. Sterke infrastructuren hebben een internationale magneetwerking en zijn om deze reden essentieel voor welvaarts-groei. Nederland kent een hoogwaardige fysieke infrastructuur. Die moet goed worden onderhouden, maar het grootste verschil kan worden gemaakt door een intensivering van de inspanning op het gebied van de kennisinfrastructuur. Het potentieel ontwrichtende karakter van de problemen op het gebied van duurzaamheid en voedsel vergt een brede innovatieagenda.

2.1 Meer diversiteit in kennisbeleid

Ontwikkeling

- Innovatie is een belangrijke voorwaarde voor toekomstige welvaarts-groei en om de maatschappelijke uitdagingen het hoofd te bieden. Tegelijkertijd is innovatie geen lineair proces waarbij kennis automatisch tot economische groei of het oplossen van die uitdagingen leidt. Daarvoor zijn ook andere processen van belang, zoals de circulatie van kennis en de opbouw van adequate instituties.
- Innovatie is een veelzijdig en veelvormig proces. Het beeld van een wetenschapper die per toeval iets geniaals ontdekt en het beeld van de puur door de markt gedreven innovatie zijn beide te beperkt. Innovatie wordt vaak juist in samenwerking en met uitwisseling tussen verschillende domeinen gerealiseerd.
- Met name wanneer er gekeken wordt naar de gecombineerde uitgaven van de private en de publieke sector, wordt er in Nederland relatief weinig in innovatie geïnvesteerd. Innovatie richt zich daarbij bovendien vooral op de industrie en minder op de voor de Nederlandse economie belangrijke dienstensector.

Agenda

- Er is een ambitieuzer innovatiebeleid nodig waarin ruimte is voor zowel fundamenteel als toegepast onderzoek. Voor innovatie is naast het ontwikkelen van kennis vooral ook circulatie van die kennis belangrijk. Het bestaan van intermediaire organisaties en samenwerking met kennisinstellingen en maatschappelijke partijen zijn daarvoor essentieel.
- Nederland heeft sterke instituties op het gebied van het in goede banen leiden van arbeidsverhoudingen, maar geen gelijkwaardige instituties op het gebied van het stimuleren van innovatie en het borgen van het langetermijnverdienvermogen. Met het oog op de onzekere groei is het van belang om beide prioriteiten meer in evenwicht te brengen.

Het zou van kracht getuigen als het zou lukken om een institutioneel model tot stand te brengen dat de ontwikkeling van het verdienvermogen van Nederland over regeerperioden heen kan schragen.

Gebaseerd op:

[*Naar een lerende economie: Investeren in het verdienvermogen van Nederland*](#)

WRR-rapport 90, Amsterdam University Press, 2013

2.2 Verankering van het klimaatbeleid

Ontwikkeling

- Het tegengaan van klimaatverandering is niet alleen van belang vanuit ecologisch oogpunt, maar ook belangrijk voor de economische stabiliteit, veiligheid en voedselzekerheid.
- Het belang van een meer duurzame ontwikkeling wordt breed erkend. Zo hebben de Verenigde Naties zeventien zogenaamde duurzaamheidsdoelen vastgesteld, en zijn in Parijs nieuwe afspraken gemaakt tegen klimaatverandering. Het is dan ook niet de vraag óf er beleidsinzet nodig is, maar h^óe effectief beleid gevoerd kan worden.
- Nu deze afspraken zijn gemaakt, staat Nederland voor de uitdaging deze te vertalen naar praktisch beleid. Voor het behalen van de doelstellingen heeft Nederland nog een flinke stap te maken.

Agenda

- Een ambitieus klimaatbeleid vergt een betere institutionele borging met heldere doelstellingen. Een sterker wettelijk kader en bijbehorende governance zijn daartoe onontbeerlijk. Een langetermijnvisie en consistentie in beleid zijn van belang om maatschappelijke afspraken en investeringsbeslissingen te ondersteunen, hetgeen nodig is om de beoogde doelen te behalen.
- Infrastructurele keuzes in Nederland vragen op verschillende bestuursniveaus om betere en meer consistente afwegingen ten aanzien van een klimaatneutrale economie op de lange termijn. Dat betekent voor de komende decennia praktisch gesproken onder andere een afbouw van CO₂-intensieve kolencapaciteit, de opbouw van innovatieve infrastructuur als smartgrids en de inzet op een energieneutrale gebouwde omgeving.

Gebaseerd op:

Milieubeleid: Verankerd of verdampt? Debatbijeenkomst Hollands Spoor (WRR/ Strategiebeeraad Rijksbreed), 2015

Wie dan leeft, wie dan zorgt? - Klimaatverandering en het gebrek aan langetermijngerichtheid van politiek en bestuur

P.J.M. de Goede, WRR-working paper 6, 2015

Infrastructuren als wegbereiders van duurzaamheid

M.P.C. Weijnen, A. Correljé & L. de Vries, WRR-working paper 12, 2015

Lopend project [Duurzaamheid](#)

2.3 Naar een voedselbeleid

Ontwikkeling

- De wereldwijde voedselvoorziening staat voor grote opgaven op het gebied van ecologische houdbaarheid, volksgezondheid en robuustheid (het vermogen om schokken en veranderingen op te vangen). Deze opgaven raken ook Nederland. De voedselproductie in ons land is sterk verweven met het buitenland en onze prominente positie op het gebied van agrifood brengt een bijzondere verantwoordelijkheid met zich mee.
- Deze opgaven doen zich voor binnen een voedselsysteem dat een ander karakter heeft dan dat van slechts enkele decennia geleden. Landbouw en visserij zijn verder geïndustrialiseerd, buitenlandse investeringen en handel zijn toegenomen, niet-agrarische spelers zijn belangrijker geworden en Nederlanders hebben een ander consumptiepatroon ontwikkeld. Achter het voedsel op het bord gaat een complex netwerk van ketens schuil, die landgrenzen overschrijden: het ‘voedselnet’.

Agenda

- De huidige opgaven vragen om een heroriëntatie van het Nederlands en het Europese beleid: van landbouw- naar voedselbeleid. In dit beleid dient de aandacht voor de vraagstukken rond ecologische houdbaarheid, volksgezondheid en robuustheid stevig verankerd te worden. Deze verandering van een productieperspectief naar een geïntegreerde aanpak is reeds ingezet, maar dient verder versterkt te worden.
- De urgentie van de opgaven vraagt om een breed proces van innovatie. Dit veronderstelt een pragmatische benadering van de overheid, die waar nodig middelen ter beschikking stelt, doelen stelt, maatschappelijke partijen bij elkaar brengt en soms ook stevige eisen stelt.

Gebaseerd op:

Naar een voedselbeleid

WRR-rapport 93, Amsterdam University Press, 2014

3 SOCIALE SAMENHANG

Nederland behoort tot het kleine gezelschap van ‘high trust societies’, waarin burgers een relatief groot vertrouwen hebben in elkaar en in instituties. Dit hoge niveau van vertrouwen brengt allerlei sociale en economische voordelen met zich mee. Het voortbestaan van deze positie is echter geen vanzelfsprekendheid. Diverse andere landen hadden de afgelopen decennia te maken met een sterke daling in maatschappelijk vertrouwen, en als vertrouwen eenmaal verloren gaat, is het moeilijk te herwinnen. In ons land zijn de klassieke religieuze en sociaaleconomische scheidslijnen vervaagd, maar is er een nieuwe sociaal-culturele scheidslijn opgekomen. Daarbij gaat het om tegenstellingen rond globalisering, migratie, de EU en nationale identiteit.

3.1 Gescheiden werelden

Ontwikkeling

- De nieuwe sociaalculturele tegenstellingen zijn gecorreleerd met verschillen in opleiding. Hoger en lager opgeleiden hebben gemiddeld genomen uiteenlopende opvattingen over immigratie, de EU en de politiek in het algemeen. Zij verschillen sterk wat betreft maatschappelijke tevredenheid, politiek vertrouwen en de mate waarin zij conflict ervaren.
- De geconstateerde tegenstellingen zijn echter niet alleen te herleiden tot opleiding. Ook verschillen in economische positie en in belevingswerelden zijn van invloed. De sociale netwerken van lager en hoger opgeleiden zijn gescheiden en hun deelnemers volgen verschillende media.
- De maatschappelijke tegenstellingen zijn nog niet zo sterk als in de hoogtijdagen van de verzuiling of als tegenwoordig in de Verenigde Staten. In ons land is nog sprake van grote middengroepen, met minder uitgesproken opvattingen en een grotere variëteit aan achtergronden en stemgedrag.

Agenda

- Beleid gericht op sociale cohesie, begint bij onderwijs. Voorkomen moet worden dat kinderen van laagopgeleide ouders, bij gelijke aanleg en capaciteiten, minder kansen hebben op een goede opleiding dan kinderen van hoogopgeleide ouders. Door de vroege selectie in ons land en de segregatie naar opleidingsniveau leven de verschillende opleidingsgroepen bovendien al vroeg in gescheiden werelden.
- Voor de maatschappelijke samenhang is het van belang dat er geen grote afstand ontstaat in de sociaaleconomische positie van beide groepen, en dat zij elkaar in de fysieke ruimte en ook in de media blijven ontmoeten. Bijzondere aandacht is daarbij nodig voor de positie van de middengroepen.

Gebaseerd op:

[Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland](#)

M.A.P. Bovens, P. Dekker & W.L. Tiemeijer (red.)

WRR / SCP, Amsterdam University Press, 2014

Lopend project [Maatschappelijke scheidslijnen](#)

3.2 Europese arbeidsmigratie in betere banen

Ontwikkeling

- De EU kent een vrij verkeer van personen. Desalniettemin is nationaal beleid op het gebied van de arbeidsmarkt van invloed op de omvang, het karakter en de effecten van arbeidsmigratie.
- Binnen de EU zijn de sectoren met meest flexibele arbeidscontracten ook de sectoren waarin de meeste Europese arbeidsmigranten werkzaam zijn. Dit maakt landen met een flexibele arbeidsmarkt zoals het Verenigd Koninkrijk en Nederland aantrekkelijker voor Europese arbeidsmigranten dan landen met minder flexibele arbeidsmarkten zoals Zweden. Naast verschillen in loon, is flexibilisering van de arbeidsmarkt dus rechtstreeks gekoppeld aan arbeidsmigratie.
- Nederland trekt voornamelijk laagopgeleide Europese arbeidsmigranten aan en doet het minder goed in het aantrekken van hoogopgeleide arbeidsmigranten, ook uit landen buiten Europa.
- De behoefte aan (Europese) arbeidsmigranten valt niet eenduidig vast te stellen. Deze wordt beïnvloed door het nationale beleid dat gevoerd wordt, bijvoorbeeld op het gebied van minimumloon, tijdelijke contracten, uitzendwerk en sociale zekerheid, en het effect daarvan op de arbeidsmarkt.

Agenda

- Nederland kan een proactief en strategisch beleid voeren op het gebied van Europese arbeidsmigratie. Dit betekent dat gekeken wordt welke kennis en vaardigheden op de lange termijn versterkend werken voor de Nederlandse economie.
- Het gericht aantrekken (en behouden) van hoger opgeleiden kan plaatsvinden door te investeren in de kennisinfrastructuur en een goed ontvangstklimaat. Hiermee wordt deze migranten voor de lange termijn een aantrekkelijk perspectief geboden.
- Er is meer aandacht nodig voor de integratie van Europese arbeidsmigranten, bijvoorbeeld door het aanbieden van taalonderwijs. Hoewel een deel van hen terugkeert, zal een ander deel van hen zich blijvend in Nederland vestigen.

- Ten slotte is er gerichtere samenwerking nodig tussen ontvangende en zendende landen. Naast afspraken rond de handhaving van arbeidswetgeving, kan er geïnvesteerd worden in brede (kennis)economische relaties, zoals scholingsovereenkomsten rond technisch personeel, en universitaire verbanden en kennisnetwerken.

Gebaseerd op:

[Roemeense en Bulgaarse arbeidsmigratie in betere banen](#)

M. Kremer & E.K. Schrijvers, WRR-policy brief 1, 2014

[In betere banen: De toekomst van arbeidsmigratie in de Europese Unie](#)

J-W. Holtslag, M. Kremer & E.K. Schrijvers (red.), 2012

3.3 Van opvang naar integratie van asielmigranten

Ontwikkeling

- Het laatste jaar is een groot aantal asielmigranten naar Europa gekomen, van wie een groot deel vluchtelingen uit oorlogsgebieden.
- De kans bestaat dat de onderliggende conflicten en daarmee ook deze stroom zullen aanhouden. Hoeveel mensen hiervan in Nederland asiel zullen aanvragen, zal ook afhangen van het beleid van de EU en dat van de omringende landen.
- Een ruime meerderheid van de recente asielmigranten heeft een verblijfsvergunning gekregen. In de eerste drie kwartalen van 2015 werd 70 procent van alle afgewikkelde asielaanvragen in eerste aanleg ingewilligd.

Agenda

- De aandacht gaat nu vooral uit naar de instroom en de opvang. Het is voor zowel de economische zelfstandigheid van statushouders (asielmigranten die een verblijfsvergunning hebben gekregen) als het maatschappelijk draagvlak van het asielbeleid van groot belang dat dit zich vanaf het begin ook richt op integratie en het arbeidsperspectief van deze statushouders.
- Dit betekent dat er een secure en snelle asielprocedure nodig is waarin meer aandacht is voor het arbeidspotentieel van statushouders en hun mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Er is een aanpak nodig waarin het leren van de taal, het volgen van een opleiding, het krijgen van huisvesting en het vinden van werk niet na elkaar, maar op hetzelfde moment plaatsvinden.

Gebaseerd op:

[Geen tijd verliezen: van opvang naar integratie van asielmigranten](#)

G.B.M. Engbersen, J. Dagevos, R.P.W. Jennissen, L. Bakker & A. Leerkes m.m.v. J. Klaver & A. Odé

WRR-policy brief 4, 2015

4 NAVIGEREN IN EEN VERANDERENDE WERELD

De internationale situatie verandert. Landen als China, Rusland en Iran laten zich in toenemende mate gelden in regionale en geopolitieke vraagstukken, terwijl de EU een verdere harmonisatie van het buitenlands beleid nastreeft. Maatschappelijke en technologische ontwikkelingen maken dat er ook nieuwe vraagstukken als cybersecurity en duurzaamheid op de internationale agenda staan. Tegelijkertijd staan de structuren voor internationale samenwerking onder druk. De vorm en het functioneren van de EU staan ter discussie. De NAVO staat voor de vraag op welke wijze zich aan te passen aan de nieuwe veiligheidssituatie. In deze meer onzekere en snel veranderende internationale arena is het lastig 'scherp stellen'. Omgaan met deze situatie vergt helderheid over de eigen uitgangspunten en de bereidheid om bestaande instituties aan te passen aan de veranderende wereld.

4.1 Variëren binnen de Europese Unie

Ontwikkeling

- De EU en de samenwerking tussen staten binnen Europa staan onder druk. De bankencrisis, de vluchtelingenstroom, de financiële situatie in Griekenland, de discussie over een eventuele Brexit en de Oekraïne-crisis leiden tot vragen over de slagvaardigheid en de legitimiteit van Europees handelen. Verdragen die de EU sluit, zijn daarbij bovendien steeds meer onderwerp van nationaal debat. Zo is ook het voorgenomen TTIP-vrijhandelsverdrag met de VS omstreden.
- In reactie op deze ontwikkelingen wordt zowel gepleit voor het 'teruggeven' van gedelegeerde bevoegdheden aan de lidstaten als voor verdere politieke integratie en verdere centralisatie van het bestuur van de Europese Unie.

Agenda

- Om deze grensoverschrijdende vraagstukken het hoofd te bieden dienen de mogelijkheden tot institutionele variatie binnen Europa beter te worden benut en verder te worden ontwikkeld. Dat betekent variatie in de wijze waarop en de landen waarmee rond welk onderwerp wordt samengewerkt.
- Een gedifferentieerd lidmaatschap van de EU moet daarbij niet worden uitgesloten. Vormen van lidmaatschap kunnen verschillen naar gelang beleidsthematiek, structurele behoeften en aspiraties.

Gebaseerd op:

[Slagvaardigheid in de Europabrede Unie](#)

WRR-rapport 65, Sdu Uitgevers, 2004

[Europe in crisis. Looking ahead from a historical perspective](#)

Lezing E.M.H. Hirsch Ballin tijdens de WRR-lecture 2015

Lopend project [Publieke taken in de Europese Unie](#)

4.2 Naar een nieuwe veiligheidsstrategie

Ontwikkeling

- De veiligheidssituatie van Nederland en van Europa heeft het afgelopen decennium een ander aanzien gekregen. Er is sprake van een groeiende instabiliteit aan de oost- en zuidkant van Europa. In het oosten van Europa is voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog de territoriale integriteit van een land expliciet geschonden zonder herstel van deze situatie. Een aantal dictatoriale regimes in Noord-Afrika en in het Midden-Oosten is afgezet, maar die verandering heeft veelal geleid tot een militair-politiek machtsvacuüm en (burger)oorlogen.
- Ook mondiale problemen zoals rond voedsel, energie en klimaat leiden tot instabiliteit en internationale technologische verandering (met name rond het internet) werpen nieuwe kwetsbaarheden op.
- Interne en externe veiligheid zijn daarbij sterk verweven geraakt. Beslissingen in de binnenlandse politiek kunnen gevolgen hebben voor de buitenlandse veiligheid en vice versa (zoals in het geval van terrorisme of politieke conflicten met belangrijke handelspartners).

Agenda

- De snelle veranderingen in de internationale veiligheidssituatie vragen om een nieuwe veiligheidsstrategie. Daarbij horen consistente doelen en keuzes voor defensie met bijbehorende meerjarige financiële kaders, intensivering van de internationale samenwerking op het gebied van veiligheid en een vergrote integratie van veiligheidsbeleid in binnen- en buitenland.
- Tot een integrale veiligheidsstrategie behoort stevig preventief beleid. Daadwerkelijke militaire interventie vereist een visie op zowel de beëindiging van de interventie als de langetermijnontwikkeling van het gebied waar geïntervenieerd wordt.
- Inspelen op internationale veiligheidsvraagstukken vergt inzicht in relevante ontwikkelingen wereldwijd. De centrale uitdaging voor het beleid is dan ook het vergroten van de intelligence over de ontwikkelingen in andere landen en het adequaat organiseren van de vertegenwoordiging in die landen.

Gebaseerd op:

[*Aan het buitenland gehecht: Over verankering en strategie van Nederlands buitenlandbeleid*](#)

WRR-rapport 85, Amsterdam University Press, 2010

Lopend project [*Internationale veiligheid en defensie*](#)

4.3 Cyberspace als nieuw domein in de internationale orde

Ontwikkeling

- Het beheer van het internet was lang het exclusieve domein van de ‘technische gemeenschap’, de laatste jaren bemoeien ook overheden zich met het beheer.
- Deze ontwikkeling gaat gepaard met een verschuiving van een economische blik op het internet naar een nationale veiligheidsblik en leidt tot een wijze van ingrijpen die in toenemende mate raakt aan de diepere technologische lagen van het internet.
- Delen van het internet hebben het karakter van een mondiaal publiek goed, de ‘publieke kern van het internet’. Het goed functioneren hiervan is voor iedereen van belang en alleen te behouden door gerichte samenwerking.

Agenda

- Het beschermen van de publieke kern van het internet dient onderdeel te zijn van de Nederlandse buitenlandagenda.
- Om op dit gebied een geloofwaardig buitenlands beleid te kunnen voeren dient ook bij nationale wetgeving deze publieke kern van het internet een belangrijke overweging te zijn.

Gebaseerd op:

[De publieke kern van het internet: Naar een buitenlands internetbeleid](#)

WRR-rapport 95, Amsterdam University Press, 2015

5 WAARDEGEDREVEN PUBLIEKE SECTOR

In een samenleving met personen en groepen met verschillende opvattingen, belangen en waarden heeft de overheid vier functies: Zij ordent, bijvoorbeeld door een deugdelijk burgerlijk wetboek. Zij presteert, bijvoorbeeld door zelf goederen en diensten te realiseren die een algemeen belang dienen. Zij stuurt, bijvoorbeeld door middel van belastingmaatregelen. Zij arbitreert, bijvoorbeeld door het beslechten van conflicten. Het goed vervullen van deze functies is een belangrijke voorwaarde voor een bloeiend maatschappelijk en economisch verkeer. De kunst van het besturen is om niet één van deze functies te vervullen, ten koste van een andere functie, maar om deze uiteenlopende functies – die soms verschillende dingen vragen – tegelijkertijd te vervullen.

5.1 Publieke belangen centraal

Ontwikkeling

- Het denken over de publieke sector is jarenlang gedomineerd door de ‘new public management’-benadering. Daarin ligt een nadruk op scheiding tussen beleid en uitvoering, meetbare doelen en prestatieafspraken, en zijn effectiviteit en efficiëntie dominante waarden. In het verlengde hiervan is marktwerking gestimuleerd en zijn publieke diensten verzelfstandigd of geprivatiseerd. Naast overheidsfinanciering zijn eigen inkomsten voor deze instellingen belangrijker geworden.
- Effectiviteit en efficiëntie zijn ook in het publieke domein belangrijke waarden die een optimale inzet van publieke middelen mogelijk maken. Tegelijkertijd leidt een eenzijdige nadruk op deze waarden ertoe dat andere belangrijke overwegingen buiten beeld raken. In het publieke domein leidt dit tot problemen, omdat daar verschillende doelen gelijktijdig nagestreefd worden en deze liggen niet noodzakelijkerwijs in elkaars verlengde.
- In de uitvoering stuit deze benadering op diverse terreinen op praktische grenzen. De focus op meetbare indicatoren leidt regelmatig tot ‘doelverschuiving’ in het werk. Publieke doelen die lastig meetbaar en kwantificeerbaar zijn, verdwijnen gemakkelijk naar de achtergrond. Bovendien kan de focus op meetbare indicatoren ten koste gaan van de al aanwezige professionaliteit.

Agenda

- In de publieke sector dienen steeds de publieke belangen als expliciet uitgangspunt genomen te worden. Dit lijkt vanzelfsprekend, maar bij een eenzijdige nadruk op effectiviteit en efficiëntie verdwijnt een brede oriëntatie op deze belangen naar de achtergrond.

- Meetbare indicatoren zijn belangrijke hulpmiddelen, maar kennen tegelijk duidelijke beperkingen. Zij dienen te worden gebruikt als ondersteuning van inhoudelijke doelstellingen. Voor het realiseren daarvan dienen professionals en bestuurders de verantwoordelijkheid te dragen. Het bevorderen van goed bestuur kan door te vertrouwen op professionaliteit, en die waar nodig te ondersteunen en te versterken.
- De overheid moet er alert op zijn dat de eis om meer eigen inkomsten te verwerven of marktconform te werken ten koste kan gaan van publieke doelstellingen en marktverstoring kan werken. Een aandachtspunt hierbij vormen bovendien de grote inherente verschillen in het verdienvermogen van organisaties; dit geldt in het bijzonder in de culturele sector.

Gebaseerd op:

[Publieke zaken in de marktsamenleving](#)

WRR-rapport 87, Amsterdam University Press, 2012

[Vertrouwen in burgers](#)

WRR-rapport 88, Amsterdam University Press, 2012

[Toezien op publieke belangen: Naar een verruimd perspectief op rijkstoezicht](#)

WRR-rapport 89, Amsterdam University Press, 2013

[Cultuur herwaarderen](#)

E.K. Schrijvers, A.-G. Keizer & G.B.M. Engbersen (red.)

WRR-verkenning 30, Amsterdam University Press, 2015

5.2 Burgers in beeld

Ontwikkeling

- In het beleid wordt meer verwacht van burgers. Dit geldt zowel op het gebied van zorg en welzijn – waar de overheid zich voor een deel heeft teruggetrokken – als op het gebied van duurzaamheid en leefstijl, waar gedragsverandering en andere consumentenkeuzes tot de gewenste maatschappelijke uitkomsten moeten leiden.
- Tegelijkertijd nemen burgers steeds vaker zelf initiatief. Sociale media en het internet hebben de drempel hiervoor verlaagd: medestanders en ondersteunende informatie zijn sneller gevonden. Soms nemen burgers initiatieven die aansluiten bij beleid, soms initiatieven die daar tegenin gaan.
- Hoewel deze ontwikkelingen burgers meer regie bieden, zijn er ook grenzen aan wat mensen aankunnen. Mensen zijn niet altijd de rationele beslissers die het beleid vaak veronderstelt. Daarbij vormen complexiteit van informatie en beschikbare tijd beperkende factoren voor het maken van afgewogen keuzes. Uiteraard verschilt die grens per persoon. Zo is voor mensen die afhankelijk zijn van maatschappelijke organisaties het maken van een keuze vaak maar in beperkte mate een optie.

Agenda

- Het is belangrijk dat de overheid in haar beleid uitgaat van reële vooronderstellingen over het keuzegedrag van burgers. Dit vereist het beter verankeren van deze kennis in het beleidsproces.
- De overheid moet rekening houden met het perspectief van burgers en oog hebben voor de diversiteit van hun wensen, omstandigheden en vaardigheden. Professionals die vanuit hun functie in direct contact staan met burgers, kunnen hierbij een belangrijke rol vervullen. Daarvoor moeten zij wel voldoende ruimte en ondersteuning krijgen.
- Op de gebieden waar burgers ingewikkelde afwegingen moeten maken, kan de overheid deze ondersteunen met standaardopties, toegesneden informatie of door *nudges*. Deze prikkels dienen steeds transparant te zijn.

Gebaseerd op:

[Vertrouwen in burgers](#)

WRR-rapport 88, Amsterdam University Press, 2012

[Met kennis van gedrag beleid maken](#)

WRR-rapport 92, Amsterdam University Press, 2015

Lopend project [Maatschappelijke scheidslijnen](#)

5.3 Verankering van publieke belangen in de semipublieke sector

Ontwikkeling

- Door een combinatie van privatisering, verzelfstandiging en het omvormen van verenigingen tot stichtingen zijn er in het veld van semipublieke dienstverlening relatief zelfstandige en grootschalige organisaties ontstaan.
- Bestuurders van deze publieke organisaties en stichtingen kunnen veel beslissingen nemen zonder noemenswaardige tegenspraak binnen de organisatie zelf of vanuit de buitenwereld.
- Met het verzelfstandigen van taken is ook de rol van het interne en externe toezicht gegroeid.

Agenda

- Externe toezichthouders dienen meer te reflecteren op de borging van publieke belangen in het veld waarop zij toezicht houden. Zij bevinden zich immers in een unieke positie om vanuit een onpartijdige houding problemen te signaleren of kansen te zien waarbij die publieke belangen in het geding zijn. Een reflectieve toezichthouder signaleert, agendeert, deelt kennis en koppelt actief terug naar politiek, bestuur en het veld.

Dit kan bijvoorbeeld door jaarlijks een ‘Staat van de sector’ op te stellen of door wetgevingsbrieven over knelpunten in beleid en wetgeving. Deze signalerende en agenderende functie vereist versterking van de onafhankelijke positionering van toezichthouders.

- Goed bestuur begint bij de interne organisatie. Als de interne checks and balances niet op orde zijn, komt het externe toezicht altijd te laat. Deze controlemechanismen zijn te versterken door bijvoorbeeld de invoering van vormen van collegiaal bestuur. Ook kunnen belanghebbende partijen zoals cliënten of werknemers een derde orgaan vormen – naast bestuur en raad van toezicht – om zo het interne weerwerk te verbeteren.

Gebaseerd op:

[*Toezien op publieke belangen: Naar een verruimd perspectief op rijkstoezicht*](#)

WRR-rapport 89, Amsterdam University Press, 2013

[*Van tweeluik naar driehoeken: Versterking van interne checks and balances bij semipublieke organisaties*](#)

WRR-rapport 91, Amsterdam University Press, 2014

[*Van incident naar preventie. Beperking en versterking van de relatie tussen intern en extern toezicht*](#)

A.M. Bokhorst

WRR-policy brief 3, 2015

5.4 Zorgvuldige omgang met data

Ontwikkeling

- De inzet van ICT is alomtegenwoordig, ook binnen de overheid. Dit heeft ervoor gezorgd dat zij niet langer als een eOverheid, gericht op dienstverlening en gebruikmakend van techniek, kan worden gekarakteriseerd. In de dagelijkse praktijk is een iOverheid ontstaan, gekenmerkt door informatiestromen en -netwerken die zich zowel richten op dienstverlening, als op controle en zorg.
- De exponentiële groei van de hoeveelheid beschikbare data, de ontwikkeling van nieuwe analysetechnieken en het toenemend gebruik van data uit het ene domein voor beslissingen in het andere domein, heeft geleid tot een revolutie in datagebruik die wel wordt aangeduid met ‘Big Data’.
- De toepassing van deze nieuwe technologische mogelijkheden, de verfijning van analysetechnieken en de beschikbaarheid van meer data bieden kansen voor opsporing en surveillance in het veiligheidsdomein. Tegelijkertijd kan het gebruik ervan op gespannen voet staan met rechtsstatelijke beginselen als privacy, de vrije meningsuiting en het verbod op discriminatie. Bovendien worden burgers steeds transparanter voor de overheid, terwijl de analysemethoden die overheidsorganisaties gebruiken voor burgers nauwelijks te begrijpen of zelfs te achterhalen zijn.

Agenda

- De opkomst van de iOverheid vraagt om een permanent kritische houding ten opzichte van zowel informatie als informatieprocessen, en om investeringen in procedures binnen de overheid om transparantie en verantwoording over de wijze van gegevensverwerking te verbeteren. Ook is een beredeneerde visie nodig op de vraag waar de grenzen van de informatieverzameling en -koppeling liggen.
- Het zwaartepunt in de huidige regelgeving ligt op de regulering van het verzamelen en delen van gegevens. In het Big Data-tijdperk zou juist de regulering van de fase van de analyse van gegevens en het gebruik daarvan versterkt moeten worden. Die verzwaring is noodzakelijk om te voorkomen dat het gebruik van Big Data een risico in plaats van een hulpbron voor een vrije samenleving gaat vormen. Daarbij dient de rol van de menselijke beslisser als uiteindelijk verantwoordelijke in elk geval te worden geborgd.
- Big Data vereist daarnaast een verzwaring van het toezicht, een vergroting van de transparantie van dataverwerkingsprocessen en een versterking van de positie van ngo's en burgerrechtenorganisaties in juridische procedures om besluitvorming op basis van Big Data-processen te bevragen.

Gebaseerd op:

[iOverheid](#)

WRR-rapport 86, Amsterdam University Press, 2011

[Big Data in een vrije en veilige samenleving](#)

WRR-rapport 95, Amsterdam University Press, 2016

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid

Buitenhof 34, Postbus 20004 2500 EA Den Haag

Tel. 070 356 46 00, e-mail: info@wrr.nl, website: www.wrr.nl